

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 55-56 (2019)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 55-56 (2019)

Κατερίνα Γώγου: η προφητική ματιά μιας «καταραμένης ποιήτριας»

Κοσμάς Κοψάρης

doi: [10.12681/prch.28297](https://doi.org/10.12681/prch.28297)

Copyright © 2019, Κοσμάς Κοψάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κοψάρης Κ. (2019). Κατερίνα Γώγου: η προφητική ματιά μιας «καταραμένης ποιήτριας». *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (55-56), 313–323. <https://doi.org/10.12681/prch.28297>

Κοσμάς ΚΟΨΑΡΗΣ*

Κατερίνα Γώγου: η προφητική ματιά μιας «καταραμένης ποιήτριας»

Στο συγκεκριμένο άρθρο, ύστερα από μια σύντομη ερμηνευτική ανάγνωση πολλών ποιημάτων της Κατερίνας Γώγου, όπου θα φανεί η διεισδυτική κοινωνική ματιά της σε ζητήματα που αφορούν στη θέση της γυναίκας στον σύγχρονο ανδροκρατούμενο κόσμο, την καταπίεση που η κάθε γυναίκα υφίσταται, τη στάση της κοινωνίας απέναντι σε τραβεστί και ομοφυλόφιλους, την ανεργία σε συνδυασμό με το ταξικό χάσμα, την ιδεολογική αλλοίωση, θα γίνει ειδική αναφορά περαιτέρω σε ένα ποίημά της με θέμα τη δολοφονία του Παζολίνι. Η Γώγου, μια προφητική ποιήτρια, εξέφραζε έντονα τις φοβίες της στο ποιητικό της έργο για την τύχη της κόρης της, Μυρτώς, λες και προέβλεπε το ανάλογο πρόωρο τέλος εκείνης, όπως και της ίδιας. Από την άλλη, ο τρόπος που αναφέρεται στον θάνατο του Παζολίνι δείχνει ότι ερμήνευε τον κόσμο παρόμοια με τον μεγάλο Ιταλό διανοητή. Μπορούσε και εκείνη αντίστοιχα να διακρίνει τις μεγάλες παγίδες που απειλούν να συνθλίψουν το άτομο στο σύγχρονο καπιταλιστικό κόσμο. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, που τόσο η Γώγου όσο και ο Παζολίνι θέτουν στο επίκεντρο της ποίησής τους την ατομική μοναξιά ως άμεση απόρροια της κοινωνικής περιθωριοποίησης.

Ειδικότερα, στο ποίημα «Η ζωή μας είναι σουγιάδες» από τη συλλογή *Τρία κλικ αριστερά*¹ περιγράφεται με έντονο ρεαλισμό το ψυχικό αδιέξοδο εξαιτίας της βασιανιστικής μονοτονίας στην ίδια πάντα διαδρομή: «Πάνω κάτω.

* Δρ. Φιλολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, κριτικός ποίησης, θεάτρου, σημειωτικής του κινηματογράφου. Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Υπ. Διδάκτωρ Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

¹ Για τα ποιήματα της Γώγου που ερμηνεύονται στο συγκεκριμένο άρθρο χρησιμοποιείται η συγκεντρωτική έκδοση, *Κατερίνα Γώγου, Τώρα να δούμε εσείς τι θα κάνετε: Ποιήματα 1978-2002*, βλ. ΓΩΓΟΥ 2013.

Πάνω κάτω η Πατησίων | Η ζωή μας είναι η Πατησίων». Σε αυτό το πλαίσιο, «ο ξεπεσμένος κόσμος περιγράφεται σαν το αρνητικό από ένα διαφημιστικό φιλμάκι, μόνο που σε αυτήν την περίπτωση το αρνητικό είναι η ίδια η πραγματικότητα, μέσα στην οποία ζουν ενήλικες με παιδικά όνειρα και παιδικές φοβίες».² Στο ποίημα «Κι εδώ» αποδοκιμάζεται έντονα ο σύγχρονος καταναλωτισμός των δυτικών κοινωνιών. Στο ποίημα «Εμένα οι φίλοι μου ...» η ποιήτρια συμπάσχει με ανθρώπους που εκλαμβάνονται ως περιθώριο για τον αστικό κόσμο, δείχνοντας παράλληλα τη γυναικεία καταπίεση, με την παρεπόμενη πρόκληση θανάτου στην κορύφωση της αντρικής βαναυσότητας.

Στο ποίημα «Θέλω να κουβεντιάσω ...» το ποιητικό υποκείμενο συνενώνεται με «άντρες άνεργους», μακριά από κλίκες και την εγκατάλειψη της ιδεολογίας λόγω συμφέροντος. Στο ποίημα «Σου λέω, ρε Νίκο» αποτυπώνεται ο φόβος εμπιστοσύνης στο διαβρωμένο κοινωνικό μηχανισμό, όπου πάγιες τακτικές είναι η στενή παρακολούθηση, η καταγραφή της κάθε κίνησης, η καταδίωξη στο ενδεχόμενο των αντιφρονούντων. Στο ποίημα «Νέους!» στο επίκεντρο τίθενται οι φαντάροι, εντός στρατοπέδου ή σε άδεια, ως νευρόσπαστα των αλλοιωμένων κοινωνικών δομών, καταλήγοντας στον πλήρη ευτελισμό της ζωής τους και στην υπονόμηση των αξιών. Στο ποίημα «Αυτός εκεί» η κοινωνία καταδικάζει απροσδιόριστα ένα συγκεκριμένα διαφορετικό άτομο. Στο ποίημα «Τροίας 35α» αποτυπώνεται η πολτοποιημένη διαβίωση των ανθρώπων μέσα στη χοάνη της μεγαλόπολης.

Στο ποίημα «Η καταγωγή της οικογένειας» η συνάντηση της ποιήτριας με τον πατέρα της, ακόμη και στην ωριμότητά της, εξακολουθεί να προκαλεί τον φόβο τής απόρριψης. Για το ποιητικό υποκείμενο «ο χρόνος ουσιαστικά δεν συνέχισε μετά την παιδική ηλικία, ο πατέρας και η σύγκρουση μαζί του επανέρχονται συνεχώς. Ο φόβος για τον πατέρα προκάλεσε φόβο για τη ζωή».³ Στο ποίημα «Ετών 9» η προφητική προειδοποίηση της μάνας-Κατερίνας προς την κόρη της Μυρτώ ότι η ποιήτρια θα εξαφανιστεί σύντομα από αυτόν τον κόσμο, συνδέεται με τη δυσκολία επιβίωσης στην αδιέξοδη καθημερινότητα, με δραματικό αποκορύφωμα την αναφορά στο συγκεκριμένο ποίημα της χρήσης ουσιών με σκοπό εκείνη να διαφύγει σε μια ψεύτικη πραγματικότητα. Η τραγικότητα του ποιήματος εντοπίζεται στις

[...] οδηγίες που δίνονται από τη μάνα στην κόρη σαν να θέλουν να την προετοιμάσουν. Η παρηγοριά όμως δεν έρχεται με τη συγκάλυψη της πραγματικότητας, αλλά αντίθετα με την αποκάλυψή της, δεν συνίσταται στη δημιουργία ενός ονειρικού κόσμου που θα λειτουργήσει ανακουφι-

² ΣΠΥΡΑΤΟΥ 2007, 144.

³ ΣΠΥΡΑΤΟΥ 2007, 137.

στικά, αλλά στην αποδόμηση της κίβδηλης εικόνας της κοινωνίας, που μέχρι τότε μετέφερε η μάνα στην κόρη της.⁴

Στο ποίημα «Πόσο όμορφη ...» η κοινωνική απέχθεια για τη μάνα αποδίδεται στην έντονη διαφοροποίηση από τη στερεότυπη εικόνα της γυναίκας στην αστική κοινωνία. Στο ποίημα, συνεπώς,

[...] η τρέλα γίνεται η οπτικοποιημένη καταδίκη μιας κοινωνίας, που λειτουργεί στη βάση της ομοιομορφίας και του αποκλεισμού του διαφορετικού. [...] Ταυτόχρονα η εικόνα του Θηλυκού που παρουσιάζεται χρησιμοποιείται για την ανατροπή, το τσαλάκωμα της κατασκευασμένης από την πατριαρχική κουλτούρα φαντασίωσης. Στη θέση της τεχνητά όμορφης, καλοντυμένης, καλλίγραμμης, νέας γυναίκας, υπάρχει μια ηλικιωμένη, σωματικά και πνευματικά παρακμασμένη.⁵

Στο ποίημα «Ναι. Έτσι είναι ...» η κοινωνική εξυγίανση επιτάσσει επιμονή στον κοινωνικό αγώνα παρά τις υπάρχουσες αντιξοότητες. Στο ποίημα «Καλημέρα ...» προβάλλονται καθημερινά στιγμιότυπα κοινωνικής διαφθοράς ως χαρακτηριστικά δείγματα αλλοτρίωσης. Στο ποίημα «Συνέλευση» αποτυπώνεται έντονα η κοινωνική περιθωριοποίηση του ποιητικού υποκειμένου εξαιτίας της άρνησης συμβιβασμού σε ένα σαθρό αστικό κατεστημένο, εκφράζοντας παράλληλα τη δυσθυμία της για το ατελέσφορο κοινωνικό όραμα. Στα ποιήματα «Νανούρισμα» και «Τα 4 σημεία ...» προσδιορίζεται το ιδεολογικό αδιέξοδο της παράταξης της ποιήτριας εξαιτίας της ανακολουθίας στο προγραμματικό πλάνο στη σύγχρονη εποχή του καταναλωτισμού και της παγκοσμιοποίησης.

Στο ποίημα «Θολούρα» η γυναίκα ακόμη και όταν αποκτά τον ρόλο της δολοφόνου του άντρα της, εξακολουθεί να υπηρετεί το παραδοσιακό μοντέλο της πατριαρχικής κοινωνίας ως αντικείμενο ερωτικής ικανοποίησης και συνάμα ως μέσο αναπαραγωγής. Στο ποίημα «Όχι ...» προβάλλονται εκφάνσεις του αντισυμβατικού τρόπου ζωής της ποιήτριας. Στο ποίημα «Μισθωτή εργασία ...» για το ποιητικό εγώ κάθε προοπτική κοινωνικής και πολιτικής ανασυγκρότησης χάνεται σε έναν κόσμο περικυκλωμένο από καταδότες. Στο ποίημα «25 Μαΐου» εκφράζεται η επιθυμία της ποιήτριας για μοναχική περιπλάνηση έως το σημείο εξαφάνισης από την «πόλη που τη σάπισαν». Στο ποίημα «Η ελευθερία μου ...» η ποιήτρια τονίζει ότι έμαθε να ζει ελεύθερη από τις κοινωνικές δεσμεύσεις. Στο ποίημα «Ένας ολοστρόγγυλος μαγιάτικος ήλιος» παρουσιάζεται η αφοσίωση της Γώγου στα ιδεολογικά της πιστεύω,

⁴ ΣΠΥΡΑΤΟΥ 2007, 135.

⁵ ΣΠΥΡΑΤΟΥ 2007, 95, και 91-96 γενικότερα για το συγκεκριμένο ποίημα.

παρά τις απανωτές απογοητεύσεις της από την πραγματικότητα που την οδηγούν ενίοτε στην αυτοκατάργηση.

Ως προς την ποιητική συλλογή *Ιδιώνυμο*, στο ποίημα «Κοίτα πως χάνονται ...» η Γώγου επανέρχεται στην εξέταση του αλλοιωμένου κρατικού μηχανισμού, με χαρακτηριστικά την εμπορευματοποίηση των αξιών και την ιδεολογική χειραγώγηση. Στο ποίημα «Τα σύνορα της πατρίδας μου ...» εστιάζει στην αφόρητη διαβίωση αποκλεισμένων κοινωνικά ατόμων σε παρακμαϊκές περιοχές της πρωτεύουσας. Στο ποίημα «Με το κεφάλι θρύψαλα» κορυφώνεται η απόγνωση της στην έντονη επιθυμία θανάτου. Στο ποίημα «Είμαι εγώ!» αποτυπώνεται ως θύμα του μικροαστικού κόσμου, με προσφιλείς τις τακτικές αστυνομοκρατίας και ιδεολογικής αλλοίωσης. Στο ποίημα «Σαν σκύλος ...» δηλώνεται η ακεραιότητα ως προς τα πιστεύω της, ακόμη και όταν χάνεται η επαφή με την πραγματικότητα λόγω της ψυχικής της επιβάρυνσης. Στο ποίημα «Είμαι ...» δυναμώνει η επιθυμία απεγκλωβισμού από τον ασφυκτικό κλοιό της κρατικής αστυνόμευσης, διατηρώντας, ωστόσο, την ελπιδοφόρα ενατένιση του κόσμου. Στο ποίημα «Πόσο νωρίς ...» η Γώγου, όπου και να στραφεί, βλέπει παντού «Σκοτεινιάαα!». Εναπομείναι λύση μένουν μονάχα τα αντικαταθλιπτικά σε μια κοινωνία που καταργεί την ατομικότητα.

Στο ποίημα «Σάπια ...» είναι έκδηλη η αγανάκτηση της ποιήτριας για τα κακώς κείμενα στο κοινωνικό γίγνεσθαι, με συνακόλουθο την παρότρυνση για συλλογική αντίδραση. Καθίσταται σαφές εν προκειμένω ότι «η Γώγου απέρριπτε με σφοδρότητα τον «ονειρικό» (αλλά στην πραγματικότητα εφιαλτικό) κόσμο των καπιταλιστικών ψευδαισθήσεων, φορέας των οποίων είναι η γλώσσα».⁶ Στο ποίημα «Να δώσεις μια και να βγεις όξω ...», στην κορύφωση της εσωτερικής της έντασης, επανέρχονται βιώματα της παιδικής ηλικίας με υπαινικτική αναφορά στην τραυματική σχέση της με τον πατέρα της.

Στο ποίημα «Πετώντας αργά ...» επιζητεί τη φυγή μαζί με όλους τους άνεργους άντρες σε ένα υγιές περιβάλλον έξω από το καθεστώς της αστυνομοκρατίας. Στο ποίημα «Είπανε ...» εκφράζεται η ολική της παραίτηση από κάθε απόπειρα κοινωνικής επανένταξης. Στο ποίημα «Κίνηση δημοκρατικών γυναικών» το θηλυκό, στη συλλογική του πρόσληψη, αδυνατεί να αντιπαρατεθεί στην καταπίεση της καπιταλιστικής πατριαρχίας, όπως διαπιστώνεται στο συγκεκριμένο περιστατικό αστυνομικής επίθεσης που περιγράφεται. Σε αυτήν τη βάση,

[...] σύμφωνα με τη συντηρητική θεώρηση των πραγμάτων που τις χαρακτηρίζει, αφού πρόκειται για δουλειά της αστυνομίας, θα αποκατασταθεί η τάξη, άρα δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας. Τίποτα δεν αμφισβη-

⁶ ΣΠΥΡΑΤΟΥ 2007, 50-51.

τείται, καμία διχογνωμία δεν υπάρχει. Οι αρμόδιοι για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια είναι ήδη εκεί και δεν πρέπει να αναζητηθούν, κάτι που θα συνέβαινε, αν επρόκειτο για καυγά μεταξύ εγκληματιών.⁷

Στα ποιήματα «Κανείς...» και «Ο Γιάννης...» καταδικάζεται η τακτική συμμόρφωσης με την κρατική ιδεολογία. Στο ποίημα «Πάει...» εκφράζεται η πικρία της ποιήτριας για τη μόνιμη αίσθηση του ανικανοποίητου εξαιτίας της μη πραγμάτωσης των κοινωνικών της στόχων. «Η μοναξιά...» αποδίδεται ως κοινό συναίσθημα του καθενός σε αντίστοιχη θέση με την ποιήτρια. Στο συγκεκριμένο ποίημα

[...] καταφέρνει η Γώγου καλύτερα απ' ό,τι σε οποιοδήποτε άλλο να οπτικοποιήσει τη μοναξιά, να της δώσει πρόσωπο και να καταδείξει ότι δεν έχει προσωπικές μόνο αλλά κυρίως κοινωνικές διαστάσεις, δεν είναι μόνο σύμπτωμα προσωπικής υπαρξιακής αναζήτησης, αλλά συνδέεται άρρηκτα με την κοινωνική πραγματικότητα.⁸

Στο ποίημα «Έτσι...» είναι έντονη η τάση απόδρασης της από την ανυπόφερτη πραγματικότητα της μεγαλούπολης, όπου η εκεί διαβίωση δεν της παρέχει ουσιαστικά κανένα ζωτικό κίνητρο ύπαρξης. Στο ποίημα «Έλα να σου πω...» επικεντρώνεται εμφατικά στην εύρεση διεξόδου από την απομόνωση στον κλειστό χώρο, ενώ η ίδια ιδέα στο ποίημα «Πάρε με...» ολοκληρώνεται με την επιθυμία μετατόπισης στο υπερβατικό άπειρο. Η δεύτερη συλλογή της Γώγου, ωστόσο, κλείνει αισιόδοξα με την πίστη στην κοινωνική αλλαγή, παρά τις τόσες δυσκολίες, όπως γίνεται εμφανές στο ποίημα «Θα 'ρθει καιρός...». Σε αυτό το ποίημα

[...] η προστασία των παιδιών και ο σεβασμός της ιδιαίτερης σημασίας τους για την κοινωνία, η ομαδικότητα, η συλλογικότητα, η ενσωμάτωση και όχι ο αποκλεισμός, η δουλειά όχι με βάση το κέρδος αλλά ως επιλογή, ως συστατικό στοιχείο της ανάπτυξης της προσωπικότητας του ανθρώπου, η ανοχή, η ανεκτικότητα, ο σεβασμός της διαφορετικότητας,⁹

δεν συνιστούν για τη Γώγου χιμαιρική αναζήτηση, αλλά εκφάνσεις της ιδεατής κοινωνίας στην προοπτική πραγμάτωσής τους στο άμεσο μέλλον.¹⁰

⁷ ΣΠΥΡΑΤΟΥ 2007, 61-62.

⁸ ΣΠΥΡΑΤΟΥ 2007, 141. Επίσης, αναφορικά με τη μοναξιά σε προσωπικό, καθώς και σε κοινωνικό-πολιτικό επίπεδο, όπως αποτυπώνεται τόσο στο εν λόγω ποίημα, όσο και ως βασική θεματική στην ποίηση της Γώγου, βλ. αναλυτικά ΟΥΖΟΥΝΗ 2013.

⁹ ΣΠΥΡΑΤΟΥ 2007, 100.

¹⁰ Για την ερμηνευτική θεώρηση του συγκεκριμένου ποιήματος, βλ. ΣΠΥΡΑΤΟΥ 2007, 98-102.

Όσον αφορά στην ποιητική συλλογή *Το ξύλινο παλτό*, στο ποίημα «Κάθονται ...», στο δωμάτιο γράφοντας, ο φόβος για τους αστυνομικούς εντείνεται με την ιδέα μιας νέας γερμανικής απειλής, ενώ στο ποίημα «Πάνω μου ...» είναι αναπόφευκτη η ψυχική της κατάρρευση εξαιτίας του μηχανισμού ετεροπροσδιορισμού των πολιτών μέσω της προπαγάνδας. Στο ποίημα «Οι φήμες ...» περιγράφει τη σκληρή πραγματικότητα που ζούνε καθημερινά γυναίκες του περιθωρίου όντας σε παραλήρημα από τη χρήση ναρκωτικών, ενώ στα ποιήματα «Η αστική άμαξα ...», «Σάββατο να 'ναι ή Κυριακή ...» και «Τι πληκτικό καλοκαίρι ...» αποδίδει λεπτομερώς τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης αποκλεισμένων κοινωνικά ομάδων, που δεν έχουν καμία προοπτική αποδοχής από τον αστικό καταναλωτικό κόσμο. Στο ποίημα «Είναι ...» συνδέει το δραματικό κοινωνικό φαινόμενο της χρήσης ναρκωτικών, οδηγώντας ενίοτε στον θάνατο από υπερβολική δόση, με την αδυναμία ορισμένων απόμων ενσωμάτωσης σε έναν απρόσωπο κοινωνικό μηχανισμό. Ως εκ τούτου, επιλέγουν μέσω των ουσιών την αιώρηση στην ψευδαίσθηση.

Στο ποίημα «Λαδερά ...» εστιάζει στις αποκλίνουσες όψεις της θηλυκότητας, τις οποίες εκπροσωπούν πόρνες ή τραβεστί σε σχέση με την καθιερωμένη εικόνα της γυναίκας στο πλαίσιο της ανδροκρατούμενης κοινωνίας και του αστικού καθωσπρεπισμού. Στο συγκεκριμένο ποίημα

[...] η ρεαλιστική περιγραφή στοχεύει στην απομυθοποίηση της ωραιοποιημένης πατριαρχικής φαντασίωσης της πόρνης. Οι γυναίκες αυτές έχουν απεκδυθεί κάθε γοητείας ή μυστηρίου, κάθε ωραιοποίησης, που δήθεν σχετίζεται με το επάγγελμά τους και που ενδεχομένως δίνει στους άντρες μια έτοιμη και βολική δικαιολογία, για να συνεχίζουν να εμπορευματοποιούν το γυναικείο σώμα σαν σεξουαλικό αντικείμενο.¹¹

Στο ποίημα «Άσπρη ...» αποτυπώνονται οι πολλαπλές, δολοφονικές για την ποιήτρια, εκφάνσεις του λευκού, που κυμαίνονται από τον ναζισμό έως την ηρωίνη, στον αντίποδα του συσχετισμού του μαύρου με τον θάνατο. Στο ποίημα «Γώρα» ο φόβος γενικεύεται με την πολιτική-ταξική πόλωση, εντείνοντας το κοινωνικό αδιέξοδο. Στο ποίημα «Γώρα ...» απομένει μονάχα η σιωπή όταν παραβιάζεται η ατομικότητα του καθενός σε ένα επιβεβλημένο καθεστώς αστυνόμευσης, ακριβώς όπως αυτό βιώνεται από τη Γώγου.

Παραπλήσια, στο ποίημα «Κι όταν ...» η επαφή της ποιήτριας με την πραγματικότητα χάνεται όταν μέσα στον ερμητισμό της βλέπει παντού καταδιώξεις αστυνομικών. Στο ποίημα «Σ' όσους σάσανε, Σ' όσους κρατάνε» τονίζεται η δυσκολία διατήρησης του κοινωνικού οράματος ζώντας σε μια δύσκολη εποχή. Στο ποίημα «Καταστολή» η καταθλιπτική ποιήτρια που

¹¹ ΣΠΥΡΑΤΟΥ 2007, 75-76, και 70-78 για το συγκεκριμένο ποίημα γενικότερα.

φτάνει στο σημείο να κινδυνεύει να χάσει τη λογική σύνδεση με την κοινωνική της πραγματικότητα, προετοιμάζεται αντίστοιχα με τον Καρυωτάκη για τη συνένωσή της με το μηδενικό άπειρο μέσω των μεγάλων σκοτεινών νερών. Τέλος, στα ποιήματα «Εδώ ...», «Ηχοι τώρα ...», «Περπατώ» και «Σουρουπώνει ...» η έντονη κοινωνική της διαμαρτυρία, έχοντας ως στόχο την εξομάλυνση της κάθε κοινωνικής αδικίας, διατηρείται ακόμη και όταν κορυφώνεται, όπως εδώ, η εσωτερική της αποδιοργάνωση, οριακά πριν την υπέρβαση στο επέκεινα «με το τελευταίο ίσως σήμα μου».

Στην ποιητική συλλογή *Απόντες*, στο ποίημα «Μούσα της Νύχτας» βασικό φόντο είναι η νυχτερινή μεγαλούπολη μέσα από την οπτική του περιθωρίου για άτομα, όπως εκείνη, που εγκλωβίζονται σε σκοτεινούς, υπόγειους χώρους του νου, επιζητώντας από ένα σημείο και μετά την αυτοκαταστροφή. Στο ποίημα «Οι λυπημένες μητέρες στα σούπερ μάρκετ» το συγκεκριμένο μέρος ως βάση της κατανάλωσης φιλοξενεί εδώ γυναίκες μέσης ηλικίας, που απωθούν πλέον τη θηλυκότητα τους. Αυτές οι γυναίκες αισθάνονται ως προϊόντα με ληγμένη ημερομηνία, για αυτό, εξάλλου, τοποθετούνται στα σούπερ μάρκετ. Η Γώγου για μια ακόμη φορά αποτυπώνει τη γυναίκα δέσμια των αντρικών υπαγορεύσεων στον σύγχρονο βιομηχανικό κόσμο, γεγονός το οποίο εκείνη θεωρεί ότι θα ισχύει και μελλοντικά.

Στο ποίημα «Πώς με κοιτάζει ...» στη νεκρική σιγή «σκύβει [...] πάνω στο στόμα μου να δει | αν ανασαίνω ο Καρυωτάκης ...», φανερώνοντας την ουσιαστική καρυωτακική επίδραση της Γώγου στο ποιητικό της έργο. Στα ποιήματα «Πίσω ...» και «Όταν τα κτήρια γίνονται ελαστικά μπλε ...» η ποιήτρια δείχνει ότι έχει μεταβεί πλέον πολύ πιο πάνω απ' την πόλη με προορισμό την ανυπαρξία. Στο ποίημα «Αμίλητη κύκνος ...» η μοναχική περιδιάβασή της στους δρόμους της πρωτεύουσας επιβεβαιώνει την κενή ζωή της και τους απραγματοποίητους κοινωνικούς στόχους της. Στο ποίημα «Σόνια» παρουσιάζεται ότι η κοινωνία καταδικάζει σε θάνατο την κλεμμένη θηλυκότητα ενός τραβεστί. Για τη Γώγου ακόμη και στο μέλλον η διαφορετικότητα δεν θα αποτελεί, δυστυχώς, κατάκτηση, αλλά αναγκαίο ζητούμενο. Στο ποίημα «13 Κυριακή. Ιανουάριος '85. Πώς σε λένε; ...» γράφεται το προφητικό σημείωμα αποχαιρετισμού της, σε πλήρη αντιστοιχία με το ποίημα «Ιδανικοί αυτόχειρες» του Καρυωτάκη. Στο ποίημα της Γώγου «Καμιά φορά» η ποιήτρια συνενώνεται με τους κοινωνικά απόντες: «στη χώρα αυτή | των τεθνεότων ζωντανών». Στο ποίημα «Δεν μένει κανείς σ' αυτή την πόλη! Δεν μένει κανείς;», τέλος, αισθάνεται ότι απομένει ολομόναχη σε μια πόλη ολότελα άδεια από κατοίκους, με την ανάμνηση μονάχα των προσώπων που τόσο αγάπησε, όπως την κόρη της Μυρτώ. Αραγε, εδώ τίθεται εύλογα το ερώτημα για την ποιήτρια του αν νιώθει ότι πράγματι έφυγαν όλοι από κοντά της ή εκείνη επιζητεί την απόδραση σε έναν υπερβατικό τόπο, αφήνοντας έτσι τα ποιήματά της ως παρακαταθήκη για τους ζωντανούς;

Επιχειρήθηκε μια σύντομη ερμηνευτική εξέταση των περισσότερων ποιημάτων της Γώγου, ώστε να αποτελέσει βασικό ερμηνευτικό οδηγό για όσους ενδιαφέρονται να μελετήσουν την ποίησή της και να κατανοήσουν βασικές διαστάσεις της. Γενικά, η ποίησή της στηρίζεται στην αντιθετική συνύπαρξη της κοινωνικής διαμαρτυρίας για τα φαινόμενα παθογένειας στην εποχή της, παράλληλα με την προβαλλόμενη εσωστρέφεια ενός εύθραυστου ψυχισμού στη μέγγενη του περιθωρίου. Στο μεταίχμιο αυτού του αντιθετικού συνδυασμού εσωτερικού και εξωτερικού κόσμου στο έργο της αναδεικνύεται ο προφητικός χαρακτήρας των ποιημάτων της.

Αξιίζει να επισημανθεί ότι ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το ακόλουθο ποίημα της Γώγου, με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Εκθεσις αυτοψίας 2.11.75» από τη συλλογή της *Το ξύλινο παλτό*. Αποτελεί το μόνο καθαρά πολιτικό ποίημά της. Με αφορμή την άγρια δολοφονία του Πιέρ Πάολο Παζολίνι, που αποτελεί την ενσάρκωση της διαφορετικότητας ιδίως για ορισμένους πολιτικούς κύκλους της Ιταλίας, η Γώγου προβαίνει σε έναν ισχυρά αντιεξουσιαστικό λόγο όπου καταδικάζει μια αποτρόπαια πράξη. Παράλληλα, νιώθει ότι και η ίδια απειλείται ως υπόσταση, έμμεσα ή άμεσα, σε έναν κόσμο που υπονομεύει το διαφορετικό. Η Γώγου με τη σκληρή και απροκάλυπτη γλώσσα της αγανακτεί για τη δολοφονία ενός ανθρώπου εξαιτίας των πολιτικών του πιστεύω και της αντικομοφομιστικής στάσης του. Η αριστερή του ιδεολογία και το κοινωνικό του όραμα, το οποία πάντα πρόβαλε ο Παζολίνι από τον δοκιμακό του λόγο, την ποίηση, την πεζογραφία, το θέατρο έως τον κινηματογράφο, τώρα συνεθλίβησαν με τον βίαιο θάνατο του εκφραστή τους. Έτσι, η Γώγου φοβισμένη για τη δύσβατη κοινωνική εξέλιξη της ανθρωπότητας, καθιστά τον Παζολίνι σύμβολο του κάθε ελεύθερου ανθρώπου ανά τους αιώνες που αφανίζεται τόσο άδικα:

[...] *το σώμα κείτονταν μπρούμυτα παράλληλα
ενωνόταν με το Βατικανό.
Το ένα χέρι του ματωμένο απλωμένο μούντζα στο ΚΚΙ
και τ' άλλο κραδαίνοντας τα γεννητικά του όργανα
στους ειδικούς της κουλτούρας.
Τα αίματα στα μαλλιά του βδέλλες
στα σκεπασμένα ομοφυλοφιλικά σύνδρομα
στους εις άπασαν την επικράτεια άνδρας της γης.
Το πρόσωπό του παραμορφωμένο από τα κάδρα
της τάξης που αρνήθηκε
μελανός εθελοντής του κουρελοπρολεταριάτου.
Τα δάχτυλα του χεριού του αριστερού
σπασμένα απ' το σοσιαλιστικό ρεαλισμό
πεταμένα σε φωταγωγημένα σκουπίδια.*

*Το σαγόνι σπασμένο
με άπερκατ εργάτη συνδικαλιστή
επί μισθώσει τραμπούκου.*

[...]

*Ο αυχένας σπασμένος αποκομμένος απ' το σώμα
πάνω στη βασική αρχή να λειτουργούνε χώρια.
Η μάνα παντού.*

*Αυτός ήταν ο θάνατος του κομμουνιστή και ομοφυλόφιλου ΠΑΖΟΛΙΝΙ,
που κάθε Δευτέρα, Τετάρτη και Παρασκευή καβάλα σ' ένα πενηνταράκι
μηχανάκι έτρεχε να προλάβει να παίζουνε τα σινεμά στο Αιγάλεω, στο
Λίβερπουλ και προπαντός στην Όστια, με κρατημένες επάνω του κουτιά
από ταινίες και ρηματοδογειτονιές.*

Και το ριγέ σημαϊάκι της ποίησης.

Αντίο.

Η ποιητική μεθοδολογία εδώ της Γώγου έρχεται πολύ κοντά στον Παζολίνι, ιδίως από την περίοδο της Ρώμης (1950) και εφεξής. Πιο συγκεκριμένα, στις *Στάχτες του Γκράμισι* του Παζολίνι η γκραμισιανή και μαρξιστική ιδεολογία του ποιητή έχει ωριμάσει. Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι η λειτουργία του ποιητή Παζολίνι μοιράζεται μεταξύ της λογικής για την ιδεολογία και του πάθους για τον λαό. Χαρακτηριστική η παρακάτω θέση του Vincenzo Cerami γύρω από τις αντινομίες στην ποίηση του Παζολίνι, εξετάζοντας τη συγκεκριμένη συλλογή:

Ο Παζολίνι κοιτάζει τριγύρω, επιλέγει μία εικόνα και την στερεώνει με τα μάτια της λογικής, με τα οποία συμμετέχει στη χιλιοστή, σιωπηλή μάχη των φτωχών: την ίδια εικόνα, έπειτα, τη στερεώνει με το θρησκευτικό βλέμμα, αθώο και βίαια ερωτικό. Έτσι, αυτός καταλήγει να αγαπάει ενστικτωδώς αυτό που η λογική μισεί και να αγαπάει λογικά αυτό που στην πραγματικότητα μισεί. Στο κέντρο αυτού του κόμπου ένας εξόριστος ποιητής, απόκληρος από την ιστορία, διαφορετικός από τους μεγαλοαστούς και διαφορετικός από τον λαό. Ο συγχρονισμός των δύο αντίθετων εικόνων μέσα στην ίδια εικόνα ωθεί τη γλώσσα σε ισχυρά αντίθετα λεκτικά, όπου το ρητορικό σχήμα του οξύμωρου εισβάλλει με συχνότητα ανεξέλεγκτη, αν όχι ακριβώς ατάρασκη.¹²

Αντίστοιχα, αντιφατικά κινείται και η Γώγου εν προκειμένω, εκεί δηλαδή που βρίσκεται στο κέντρο της ιστορίας και την αποτυπώνει στην ποίησή της,

¹² CERAMI 1985, 660 (μετάφραση του γράφοντος).

παράλληλα επιλέγει την έκκεντρη κατεύθυνση, ώστε να κρατήσει απόσταση από καταστάσεις που θεωρεί ότι την υπονομεύουν ιδεολογικά. Κοινά σημεία, εξάλλου, για Γώγου και Παζολίνι είναι ότι καταπολεμούσαν τον φασισμό στην κάθε του έκφανση. Το συγκεκριμένο ποίημα της Γώγου καταγγέλλει με ωμότητα μία ακραία μορφή φασισμού στη σύγχρονη εποχή. Ως προς τον Παζολίνι, ο Fabio Vighi εξετάζει τη χρήση του όρου *φασισμός* σε κείμενα του Ιταλού διανοητή κατά την περίοδο της ωριμότητάς του στη δεκαετία του '70. Ο Vighi εστιάζει στα δημοσιογραφικά γραπτά του Παζολίνι κατά την περίοδο 1970-1975, που η πλειοψηφία τους συγκεντρώθηκε στα βιβλία *Scritti corsari e Lettere luterane*. Σύμφωνα με τον μελετητή, στη θεώρηση του Παζολίνι αυτής της περιόδου ο φασισμός όσο και να μην μπορεί να αποκοπεί από το ιστορικό του πλαίσιο, ανεξαρτητοποιείται σε μια μεταφορική χρήση. Σε αυτό το πεδίο, ο Παζολίνι συνδέει τον φασισμό με έννοιες, όπως «καταναλωτισμός», «νεοκαπιταλισμός», «ηδονισμός», «μοντερνισμός».¹³

Για το συγκεκριμένο ζήτημα, χαρακτηριστικές είναι οι αναφορές του ίδιου του Παζολίνι σε άρθρο του δημοσιευμένο στις 15 Ιουλίου 1973, με τίτλο «La prima, vera rivoluzione di destra» («Η πρώτη, αληθινή επανάσταση της δεξιάς»). Εκεί πραγματεύεται το ζήτημα της αναβίωσης του φασισμού στον ιστορικό-κοινωνικό άξονα των αρχών της δεκαετίας του '70 στην Ιταλία. Η μορφή του φασισμού τότε, σύμφωνα με τον διανοητή, δεν συνίσταται στις εξασθενημένες όψεις του φασισμού του Μουσολίνι και του παραδοσιακού κληρικό-φιλελευθερισμού. Αυτή η μορφή είναι εύκολα αναγνωρίσιμη και όχι οργανικά δεμένη με τα νέα δεδομένα στα κοινωνικά τεκταινόμενα της χώρας, ύστερα από τον Μάη του '68. Η έλευση του φασισμού πλέον είναι συνυφασμένη με μια νέα κουλτούρα μάζας που ουσιαστικά αναιρεί την πραγματική ανθρωπιστική παράδοση. Αυτό συνεπάγεται ουσιαστικά την αλλοίωση όλων των καθιερωμένων θεσμών – οικογένεια, πολιτισμός, γλώσσα, Εκκλησία. Εγκαινιάζεται τώρα μια νέα σχέση μεταξύ προϊόντος και καταναλωτή στα νέα δεδομένα της τεχνολογίας.¹⁴

Ο Παζολίνι εδώ εξισώνει αυτήν τη νέα μορφή εξουσίας με τον φασισμό που ουσιαστικά έρχεται να αντικαταστήσει κάθε ηθική αξία του παρελθόντος. Οι αξίες του νέου κόσμου κρίνονται από τον Παζολίνι τόσο δυσνόητες όσο και ασύμβατες με τους ανθρώπους που τις εκπροσωπούν, αποδεικνύοντας έτσι δραματικά την αντιφατικότητα της εποχής.¹⁵ Ίσως τελικά οι πολλές επιμέρους αντιφατικότητες που χαρακτηρίζουν γενικά το σύμπαν Παζολίνι να ερμηνεύονται ως απόδοση μιας πολλαπλά αντιφατικής κοινωνικής πραγματικότητας της εποχής του. Αυτό δίνει στο έργο του τη βαρύτητα του ιστο-

¹³ VIGHI 2001, 129.

¹⁴ Πρβλ. PASOLINI 1976, 24-26.

¹⁵ Πρβλ. PASOLINI 1976, 27-30.

ρικού-κοινωνικού-ιδεολογικού πεδίου αναφοράς. Ακόμη και η τελευταία ταινία του, «Salo, o le 120 giornate di Sodoma» («Salo, ή 120 μέρες στα Σόδομα»), συνδέει ουσιαστικά τον φασισμό των ναζί με τον εκφυλισμό της αστικής λογικής. Έτσι, προβάλλεται ο πολιτικός ανορθολογισμός, που ο Παζολίνι θα τον προσδιορίσει χαρακτηριστικά ως «άνυδρο σαντιανό ορθολογισμό».¹⁶

Η Γώγου διατήρησε ως το τέλος την προφητική ματιά μιας καταραμένης ποιήτριας. Μπόρεσε να αντιληφθεί τους κινδύνους που απειλούν να ναρκοθετήσουν την κοινωνία. Πόσο εύστοχο είναι όταν γράφει ότι πάντα «στο μυαλό είναι ο στόχος», αυτών που θέλουν να ελέγξουν τους άλλους. Για τον συγκεκριμένο λόγο, παροτρύνει τον εκάστοτε αναγνώστη της ποίησής της να έχει τον νου του, να βρίσκεται, δηλαδή, πάντα σε εγρήγορση, δίχως ποτέ να επαναπαύεται. Αυτό αποτελεί κατά κύριο λόγο το προφητικό της μήνυμα ως πολύτιμη κληρονομιά για τους επιγενόμενους. Όταν διαβάζει κανείς την ποίησή της, νιώθει ότι το έργο της αντιπροσωπεύει σε πολύ μεγάλο βαθμό τον εικοστό πρώτο αιώνα, σαν να ζει ακόμη η ποιήτρια και με μοναδική οξυδέρκεια να πιάνει τον σφυγμό της κοινωνίας. Αυτό σηματοδοτεί ότι η ίδια μπορεί να επέλεξε τη λύση της σιωπής, δεν θα το πω φυγής, γιατί ουσιαστικά δεν την αντιπροσωπεύει, αλλά η ποίησή της παραμένει και θα μας απασχολεί για καιρό ακόμη με τη διεισδυτική προφητική ματιά της όσον αφορά στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Βιβλιογραφία

- CERAMI V., 1985, *Le ceneri di Gramsci*, στο: *Letteratura Italiana*, vol. IV: *Il novecento I. L'età della Crisi*, Torino, 647-684
- ΓΩΓΟΥ Κ. 2013, *Τώρα να δούμε εσείς τι θα κάνετε: Ποιήματα 1978-2002*, Αθήνα
- ΟΥΖΟΥΝΗ Θ., 2013, Οι όψεις της μοναξιάς στην Κατερίνα Γώγου: Ταινίες, θεατρικές παραστάσεις, βιβλιογραφία, στο: *Κατερίνα Γώγου, Πάνω κάτω η Πατησίων: οι όψεις της μοναξιάς στην Κατερίνα Γώγου & 20 μελοποιημένα ποιήματά της*, 3^η έκδ., Αθήνα, 30-36
- PASOLINI P. P., 1976, *La prima, vera rivoluzione di destra*, στο: P. P. PASOLINI, *Scritti corsari: gli interventi più discussi di un testimone provocatorio*, 2nd ed., Garzanti, 24-30
- PASOLINI P. P., 1979, *Descrizioni di descrizioni*, a cura di G. Chiarocossi, Torino
- ΣΠΥΡΑΤΟΥ Α.-Β., 2007, *Κατερίνα Γώγου: Έρωτας Θανάτου*, Αθήνα
- VIGHI F., 2001, Pasolini con Adorno: fascismo rivisitato, *Italian Studies* LVI, 129-147

¹⁶ PASOLINI 1979, 274.